

לעץ אחד

משיח בן יוסף
משיח בן דוד
וסוד הרכבתם

חנן פורת

בעריכת יהודה עציון

... כה אמר אֲדֹנָי ה':

הֲנָה אֲנִי לֹקַח אֶת עֵץ יוֹסֵף ...

וְנָתַתִּי אֹתָם עָלָיו אֶת עֵץ יְהוּדָה

וְעֲשִׂיתִים לְעֵץ אֶחָד

וְהָיוּ אֶחָד בְּיָדֵי

(יחזקאל ל"ז י"ט)

תוכן עניינים כללי

- 17..... עם העץ ועָלָיו / יהודה עציון
- 23..... כימי העץ ימי עמי / אמיתי פורת

שער ראשון

'עוד יוסף חי' – כי לא ייהרג משיח בן יוסף
פולמוס בכתובים עם הרב אבינר

- 33..... בפתח השער
- 37..... הריגת משיח בן יוסף / הרב שלמה אבינר
- 39..... פתיחה
- 40..... יִבֶשׁ מקור היניקה
- 42..... גסיסתו ומותו של משיח בן יוסף
- 44..... לשאוב ממעיין הקודש, לקרוא בשם ה'
- בעניין תנועת תחייתנו / הרב שלמה אבינר**
- 47..... 'אורות' נעלמו והוחלפו בגוש
- 48..... ומהי חובתנו? – ללמד!

עוד יוסף חי / חנן פורת

- 51..... פתיחה והערות מקדימות
- 54..... ניכרים דברי אמת
- 58..... חשבון הנפש
- 63..... היכן טועה הרב אבינר ?
- 67..... שני המשיחים ותפקידיהם
- 68..... מעשה אבות סימן לבנים
- 69..... לַעֲץ אֶחָד – מעשה ההרכבה, פשרו של חזון יחזקאל
- 70..... איך יציל משיח בן דָּוִד את בן יוסף ?
- 73..... עוד מוטל החולה לפנינו – וכבר סָבְבוּ בְּשׁוּק הַסּוּפְדִים ?
אם יאמר הרב אבינר שְׁהַמְפַעֵל הַצִּיּוּנִי כָּשֶׁל –
- 74..... "לא יֵרֵד בְּנֵי עִמְכֶם!"
- 77..... מתיקונו של 'גוש אמונים' עד חזון 'תנועת אורות'
- 83..... עיונים במהלכי בניינה של מלכות ישראל / חנן פורת
- 84..... השלמות הנבנית משני יסודות נפרדים
- 85..... ארבעה שבטים והיחסים שביניהם: יוסף, לוי, יהודה ובנימין
- 96..... סודה של אהבת דָּוִד ויהונתן

נספחים לשער הראשון

נספח א'

- מתוך גיליונות עיתון 'נקודה' –
103..... פרסום מאמרו של הרב אבינר, ומבחר תגובות

נספח ב'

- 115..... 'הצדיק הנסתר' יצחק וייל וכתביו

נספח ג'

- 120..... לא הצלחנו להיות נושאי האורות / חנן פורת

שער שני

נבואת אחרית הימים בספר זכריה
סדרת שיעורים ב'מכון מאיר' בירושלים

127 בפתח השער

שיעור 1

מבוא: **כִּי עֵינַי בְּעֵינַי יִרְאוּ בְּשׁוּב ה' צִיּוֹן** –

131 **עֵינַי בְּתַנּוּךְ, עֵינַי בְּמַצִּיאוֹת.**

136 **אֲזַהֲרֶת הַרְמַב"ם: לֹא נִדְעִים עַד שִׁיחִיו – וְהִנֵּה הֵם לְעִינֵינוּ!**

139 **בַּהֲקִשְׁבָה לְדַבְרֵי הַנְּבוּאָה – הִבְחִינוּ בֵּין כְּלָלִים לְפִרְטִים**

142 **הַחֲרָשִׁים שִׁמְעוּ, הַעֲוֹרִים הִבִּיטוּ לְרֵאוֹת!**

שיעור 2

פרק י"ב

146 **פְּתִיחָה**

עַל דַּעַת הַזְּמַן – יוֹם פְּטִירַת רַחֵל אֲמֵנוּ,

147 **יוֹם הִירִצְחוֹ שֶׁל יִצְחָק רַבִּין**

150 **קְרִיאַת הַפָּרָק**

151 **פּוֹעֵל אָדָם – בְּרוּחַ אֱ-לֵ עוֹלָם**

154 **מִלְחַמַת הַגּוֹיִים עַל יְרוּשָׁלַיִם (1)**

שיעור 3

161 **עַל דַּעַת הַזְּמַן – בַּל נִבְגֹד אִישׁ בְּאַחִיו**

163 **פְּתִיחָה שְׁנִיָּה לְפָרָק י"ב**

167 **יָד אִישׁ בְּאַחִיו**

170 **אָבֶן בְּחֶזֶן, פִּינֵת יִקְרָת**

173 **סוֹס בְּתִימָהוֹן, רוֹכְבוֹ בְּשִׁיגְעוֹן**

שיעור 4

- 179..... חמורו של משיח, וגאולה קמעא-קמעא
183..... מצילות הסוס – קודש לה'

שיעור 5

מותו של משיח בן יוסף

- 186..... פתיחה
191..... גילוי של יונתן בן עוזיאל – שני מספדים
199..... הרב קוק מגלה את סתריו של יונתן בן עוזיאל
201..... לכו ונלכה עד הרא"ה!

לימוד 'המספד בירושלים' – מאמרו של הרב קוק אחרי מיטתו של הרצל

- 205..... משיח בן יוסף ומשיח בן דוד – גוף ונשמה, חומר ורוח
208..... יוסף ויהודה

שיעור 6

- 210..... מלכות בית דוד כוללת את כוחותיהם של יוסף ויהודה
215..... משבר היפרדות כוח יוסף וכוח יהודה

שיעור 7

- 220..... על דעת הזמן – פתרון חלום יוסף על שמש, ירח וכוכבים
223..... חזון יחזקאל – סוד ההרכבה
229..... סוד הענווה בתוך סוד ההרכבה

שיעור 8

- 233..... חבלי משיח, גאולה חומרנית, ומותו של משיח בן יוסף
236..... תפילה שלא ייהרג משיח בן יוסף (1)

התנועה הציונית כעקבו של משיח בן יוסף
242..... מותו של בנימין זאב הרצל (1), ומשבר הציונות פיוס (1)

שיעור 9

246..... אחאב ויאשיהו – שתי בחינות, שני כוחות
256..... שני הספדים לשני מלכים
260..... משבר התנועה הציונית (2), מהותו ומותו של הרצל (2)
263..... האיזון והחיבור הנדרש בין כוחות החומר והרוח

שיעור 10

סיום לימוד מאמרו של הרב קוק 'המספד בירושלים'
267..... האמורא רב יוסף, ואנו תלמידיו
חיתום מאמרו של הרב קוק
270..... מעט מן האור דוחה הרבה מן החושך

הרחבות למאמרו של הרב קוק

271..... תפילה שלא ייהרג משיח בן יוסף (2)
כוח החומר וכוח הרוח חייבים להבשיל
272..... לפני הרכבתם זה בזה
276..... כוחו המיוחד של בנימין, המחבר בין יוסף ליהודה

שיעור 11

פרק י"ד והרחבותיו

280..... פתיחה וקריאת הפרק
282..... מלחמת הגויים על ירושלים (2)
ביום קרב ייבֶקע הר הזיתים לשניים, דרך למוצאי מים,
287..... ומלחמת ששת הימים בירושלים
ירושלים מוצא מים בפי שלושה נביאים:
290..... יחזקאל, יואל וזכריה

שיעור משוער

- 304..... א. אור בחמישה עשר | ב. ה' אָחַד וְשָׁמוּ אָחַד
- א. אור בחמישה עשר (על-פי מאמרו של חנן:
306..... 'חושך וצלמוות, בין חושך לבכורות')
- 307..... ב. ה' אָחַד וְשָׁמוּ אָחַד (מתוך מאמרו של חנן: 'כְּגִנָּא')

נספחים לשער השני

נספח א'

- 315..... מ'אָבְן הַבַּחַן' עד 'אָבְן הָרֵאשָׁה' / חנן פורת

נספח ב'

- 318..... השמיטה בתקופת חבלי משיח / הרב י"מ טוקצינסקי

נספח ג'

- 323..... הסוד הכמוס ב"מְצִלוֹת הַסּוּס" / חנן פורת

נספח ד'

- 328..... 'מְסַפֵּד לְמִשִּׁיחַ?' / הרב יהודא ליאון אשכנזי (קטעים)

נספח ה'

- 341..... לכו ונלכה עד הרא"ה / חנן פורת (קטע)

נספח ו'

- 345..... המְסַפֵּד בירושלים / הרב אברהם יצחק הכהן קוק זצ"ל

נספח ז'

- 363..... סוד ההרכבה / חנן פורת

נספח ח'

- 366..... התורה והגאולה / הרב צבי-יהודה הכהן קוק

נספח ט'

- 373..... בנפשו יביא חלומו! / חנן פורת

נספח י'

377..... ספר 'קול התור', ותפילה על משיח בן יוסף שלא ימות

נספח י"א

381..... על מה ולמה, גיא בן אֶצֶל? / יהודה עציון

שער שלישי

שיעורים במשנת הגאולה של רמח"ל

במכון הגבוה להכשרת מורים שליד ישיבת הר עציון

393..... בפתח השער

397..... פתיחה לסדרת השיעורים

על דעת הזמן – עם סיום הקריאה בחומש בראשית:

399..... מדוע שָׁטְמוּ האחים את יוסף?

לימוד איגרתו של רמח"ל אל רבו, ישעיהו בָּסָן

401..... פתיחה

403..... שני המשיחים ושורשיהם

411..... בנימין – הוא המחבר בין שני המשיחים

419..... דָּוִד ויהונתן – מלך ומְשִׁנֶּהוּ

424..... דָּוִד ומפיבושת – מחסד לכישלון

428..... זלדה תובעת את עלבון מפיבושת

431..... החתירה אל התיקון אשר בסוף הימים

'שְׂרֵי בְּפִרוּדָא וְסִיִּים בְּחִבּוּרָא' –

436..... מדוע נחזן הפירוד שלפני החיבור השלם?

– תורת ההתפתחות והתעלות העולם –

440..... הראי"ה קוק ותלמידו 'הנזיר'

לימוד מתוך הספר 'קנאת ה' צבאות'

447..... פתיחה – על מה ולמה נכתב הספר, ומה טיבו?

450..... קטעים מהקדמת רמח"ל – נגד השבתאים

- פירושו של רמח"ל והרחבותיו
- 451..... למאמר ה'זוהר' על משה המציל את משיח בן יוסף
- 456..... אדם הראשון, עצי גן עדן, ושני המשיחים
- 465..... יוסף ואשת פוטיפר, עשרת הרוגי מלכות ורבי עקיבא בן יוסף
- נשמת המשיח, ה'יחידה', היא שורש המשיחיות
- 470..... והאישים הראויים להיות משיח בן יוסף בכל דור הם הענפים

לימוד משנת הגאולה של הגר"א מן הספר 'קול התור'

- 477..... פתיחה – מה טיבו ומה מקורו של הספר?
- 479..... איך מתבטלת גזרת המוות שנגזרה על משיח בן יוסף?
- 483..... סוד 999 – עד "הקטן יהיה לאֶלֶף"
- האם אפשרית פעולת 'אֶחֱשָׁנָה' בתוך מסגרת
- 485..... הגאולה 'בְּעֵתָה'?

חתימה

- כך מקובלים אנו משני מלכים –
- 491..... נבקש רחמים על משיח בן יוסף, גם אם נגזר עליו מוות

בליבה של מחלוקת

- האם 'יבוא ואל אֶרְאֶנּוּ', או: 'יבוא וְאֶשְׁרְתֵּנוּ'?
- 495..... הרב קוק זצ"ל – הסבר מן העומק
- השתקפות המחלוקת בשיריהם של משוררי החלוצים:
- 497..... לוי בן-אמיתי ורחל המשוררת
- 504..... חגן פורת – פירוש חדש ונועז

נספחים לשער השלישי

נספח א'

- דברי רמח"ל אל רבו, ישעיהו בָּסֵן
- 509..... (קטעים מאיגרת י"ד בספר האיגרות)

נספח ב'

517..... סודו של בנימין / חנן פורת

נספח ג'

522..... מאמר הגאולה (שני קטעים) / רמח"ל

נספח ד'

525..... ספר 'תיקונים חדשים' (קטעים) / רמח"ל

נספח ה'

535..... הסיבות לחיבור הספר 'קנאת ה' צבאות'
(רמח"ל באיגרת אל רבו)

נספח ו'

541..... קטעים מספרו של רמח"ל 'קנאת ה' צבאות'

נספח ז'

556..... לקט מתפילותיו של רמח"ל לגאולת ישראל

נספח ח'

563..... 'שעון הגאולה' של הגר"א

568..... **מפתח כללי**

חנן וצבי אנוש בפריסת צינורות ביישוב הצעיר בת עין.
היישוב עלה לקרקע ביום העצמאות תשמ"ט (1989),
סמוך לאתר היישוב משואות יצחק אשר חרב עם נפילת
גוש עציון בשנת תש"ח.

על דעת הזמן

בל נבגוד איש באחיו, לחלל ברית אבותינו

אני רוצה לפתוח ולגלות לכם ממחשבותי, מחשבות אשר מלוות אותי כבר יותר משנה, מאז הגירוש מגוש קטיף. הדברים הללו נוגעים, לאמיתו של דבר, גם לפרקי אחרית-הימים שאנו עוסקים בהם כעת בספר זכריה.

אחד הדברים שנראה עוד מעט קט מתוך העיון בפרק י"ב נוגע למתח הפנימי בתוך עם ישראל – ואפילו בתוך ממלכת יהודה – ביחס למלחמה החיצונית המתרחשת במהלך הגאולה. נראה עמידה של "ישבי ירושלים" מול "אלפי יהודה", נגלה שישנם אנשים שיכוננו 'בוגדים', אשר עושים יד אחת עם האויב – מרצון או מאונס – במגמה להעמיד את ירושלים במצור ולהחריב אותה. דברים קשים מאד...

אנו זוכרים את ההיסטוריה, והיינו עדים לדברים שכאלה גם בהמשכם של דברי הימים – למשל בשלהי תקופת בית שני, בשעה ש"על קמצא ובר-קמצא חרבה ירושלים".¹ הסיפור שם מדבר על כך שאותו אדם שאוהבו קמצא ושונאו בר-קמצא מגרש את שונאו מהתכנסות לסעודה שישבו בה גם חכמים, ואז הולך בר-קמצא ומלשין לרומאים על מזימת מרד כביכול, ומביא את הרומאים על ירושלים. ריב אחים... מתוך התיעוד ההיסטורי ידוע לנו הסיפור על כך שפומפיוס מגיע לירושלים

1 הסיפור מסופר במסכת גיטין דף נ"ה עמוד ב', וכן במדרש 'איכה רבה' ד' ג'.

בהזמנתו של הורקנוס אשר צר על אריסטובלוס – שניהם אחים, בני משפחת חשמונאי, וראו עד היכן הידרדרו יחסי האחוה... גם בחורבן הבית השני אנחנו פוגשים שוב את הדברים האלה, בעת שישנם אנשים אשר עושים יד אחת עם הרומאים, וביניהם יוסף בן מתתיהו עצמו – ההיסטוריון הגדול של ימי בית שני – אשר מעיד על עצמו כיצד הוא 'נופל אל הרומאים'...²

אבל הבעיה איננה רק הנכונות 'לעשות יד אחת' עם הרומאים או עם גויים אחרים. הבעיה העמוקה, החמורה יותר, היא בשורש הדברים – במציאות הרוחנית-הפסיכולוגית שבה נתון עם ישראל, שישנם בו אנשים אשר ברוחם ובנפשם חיים בהווה רחוקה מאד, נוכרית לעם ישראל.

גם בימינו אלה, אנחנו יודעים שהבעיה המרכזית שלנו היא בתוככי עם ישראל. גם אם יש לנו מאבק נוקב ומר עם הגויים, הרי בסופו של דבר – הבעיות הקשות ביותר הן מבית פנימה. היינו עדים לכך לפני קצת למעלה משנה בפרשת ההתנתקות האומללה, העקירה והגירוש מגוש קטיף, אשר הכאב הגדול ביותר בה הוא על-כך שאנחנו מעוללים זאת לעצמנו, שעם ישראל פוגע בעצמו.

הרי כל תפילותינו ומעשינו מכוונים לכך שבאמת נזכה להתחבר אל הארץ, שהיא תקבל אותנו כאם המקבלת את בניה הנאמנים השבים אליה, ואיך נעולל את הדבר ההפוך מזה – התנתקות במקום התחברות...

2 יוסף בן מתתיהו הפהן שימש כמפקד המרד בגליל. הוא הסגיר את עצמו לרומאים עם נפילת העיר יודפת (67 לספירה), תוך בגידה בחבריו הלוחמים, ומאז הוא עבר לצד צבא רומא, והמשיך כל חייו להצדיק את עריקתו. הוא היה בן-לווייתו של טיטוס במצור על ירושלים עד חורבן המקדש ונפילת העיר, אחר-כך בילה ברומא את כל ימיו כבן חסותם של הקיסרים אספסינוס וטיטוס, כאשר שמו – המעיד על זהותו – הוא: טיטוס פלביוס יוספוס.

פתיחה שניה לפרק י"ב

אנחנו שבים וקוראים בתחילת פרק י"ב. אמנם כבר קראנו ולמדנו פסוקים אלה, אך נעבור שוב בקצירת האומר על נקודות מרכזיות, ואין בית המדרש בלא חידוש.

נקודה ראשונה, בפסוק א': **"מִשָּׂא דְבַר ה' עַל יִשְׂרָאֵל, נָאִם ה', נְטָה שָׁמַיִם וַיְסֹד אֶרֶץ, וַיִּצַר רוּחַ אֲדָם בְּקִרְבוֹ"**.
 הכול יודעים שריבון-העולמים הוא **"נְטָה שָׁמַיִם וַיְסֹד אֶרֶץ"**, אבל החידוש בפסוק הוא שבאותה מידה הקב"ה הוא גם **"יִצַר רוּחַ אֲדָם בְּקִרְבוֹ"**. הווה אומר שמעשים ומאורעות אשר מתחוללים על-ידי מנהיגים – שנדמה כאילו הם מנווטים את ההיסטוריה – הרי שלאמיתו של דבר יד ה' היא המוליכה אותם, שהרי ריבון-עולם הוא 'אבי ההיסטוריה'.

הבה ניזכר באותה מחלוקת בין רבי אליעזר לבין רבי יהושע, בשאלה האם אפשרית גאולת ישראל בלא תשובה.³ לדעת רבי אליעזר לא תהיה גאולה אם לא יחזרו ישראל בתשובה, ואומר לו רבי יהושע: האמנם סבור אתה שלא תבוא הגאולה אם לא יעשו ישראל תשובה? האם יכול להיות מצב שהגאולה לא תבוא אף פעם? חלילה חלילה! – אלא, מה עתיד להיות אם לא יעשו ישראל תשובה מרצונם? **"הקדוש-ברוך-הוא מעמיד להן מלך שגזרותיו קשות כהמן, וישראל עושין תשובה ומחזירין למוטב"**, ונגאלים. ואכן, בימי מרדכי ואסתר בשושן הבירה, באה תשובתם של ישראל וקריאתם לצום ולתענית לאחר שנגזרה עליהם גזרה איומה ונוראה – **כְּכָתוּב בְּמַגִּילָה (ג' י"ג): "לְהִשָּׁמֵד לְהַרְגַּ וּלְאַבֵּד אֶת כָּל הַיְהוּדִים מִנְּעַר וְעַד זָקֵן, טָף וְנָשִׁים, בְּיוֹם אֶחָד"** – ובגלל אותה גזרה. זוהי אפוא שיטתו של רבי יהושע: כשם שליבו של המן נתון ביד ה', ומתוך הרוע שלו התגלגלו הדברים לישועה, כך עתיד להיות גם באחרית-הימים.

3 מחלוקת זו מובאת במסכת סנהדרין דף צ"ז עמוד ב', ובתלמוד הירושלמי, במסכת תענית פרק א' הלכה א'.

הרב קוק מקדיש פרקים שלמים להבנה של השילוב המופלא בין יד ה' המחוללת את ההיסטוריה והמניעה את בני האדם לבין בחירתם החופשית – וכל זה רמוז וגלום בפסוק הזה, פסוק א', כמו גם בנבואת יחזקאל על גוג, אשר הקב"ה משובב אותו, עולות מחשבות בליבו, ואז הוא מוליך את חילותיו ועולה על ארץ ישראל.

הנקודה השניה – בפסוק ב' – שמוקד המלחמה יהיה בירושלים, שהמאבק הוא על הנקודה הפנימית של ירושלים, שמהלך הגאולה על כל סיבוכיו ונפתוליו אחוז ואוחז בירושלים: **"הִנֵּה אֲנֹכִי שֹׁם אֶת יְרוּשָׁלַיִם סֵף רֵעַל לְכָל הָעַמִּים סָבִיב, וְגַם עַל יְהוּדָה יִהְיֶה בְּמַצּוֹר עַל יְרוּשָׁלַיִם"**.

ראינו מקבילות לנבואה הזאת בנבואתם של יואל ויחזקאל – אך יש להוסיף לכך גם את נבואת ישעיהו (בפרק ל"ז), בזמן שנחריב מלך אשור צר על ירושלים. ישנו אז איזשהו רגע, רגע אחד, שבו נדמה היה כי גאולה עומדת לבוא – אך ניצחה הקטגוריה של מידת הדין. כך מצאנו במסכת סנהדרין (דף צ"ד עמ' א'): **"ביקש הקב"ה לעשות [את] חזקיהו משיח, ו[את] סנחריב גוג ומגוג. אמרה מידת הדין לפני הקב"ה: ריבוננו של עולם! ומה דוד מלך ישראל, שאמר כמה שירות ותשבחות לפניך, לא עשיתו משיח, חזקיהו שעשית לו כל הניסים הללו ולא אמר שירה לפניך – תעשהו משיח?"**⁴.

ובכן, לא באה אז הגאולה בגלל קלקולו או חולשתו של חזקיהו, ונדחה הדבר. אבל נבואתו של ישעיהו מתמקדת בגאולתה של ירושלים: סנחריב צר עליה, נדמה שהיא נופלת בידו ועומדת להיחרב כרגע, ובסופו של דבר נושעת העיר באורח פלא: **"וַיֵּצֵא מֶלֶךְ אֲשׁוּר ה' וַיִּכֶּה בְּמַחְנֵהוּ אֲשׁוּר מֵאָה וּשְׁמָנִים וַחֲמֵשָׁה אֲלָף, וַיִּשְׁכְּמוּ בַבֶּקֶר, וַהֲנִיחָה כָּלֶם פְּגָרִים מֵתִים" (ישעיהו ל"ז ל"ו)**. כך, בתבוסתו של צבא אשור, התקיימה הנבואה על ירושלים שנאמרה בפסוקים הקודמים: **"כִּי מִירוּשָׁלַיִם תֵּצֵא שְׂאֵרִית וּפְלִיטָה מֵהָר צִיּוֹן, קִנְיַת ה' צְבָאוֹת תַּעֲשֶׂה זֹאת. ... וְגִנּוּתִי עַל הָעִיר הַזֹּאת לְהוֹשִׁיעָהּ, לְמַעַן יִלְמְעַן דָּוִד עַבְדִּי" (פסוקים ל"ב, ל"ה)**.

זו פרשה מדהימה בתולדות ישראל – פחות מכירים אותה ופחות עוסקים בה. אגב, האם ידוע לכם מתי התחולל האירוע המופלא הזה?

4 להלן – בעמ' 240 – ישוב חנן ויעסוק במלך חזקיהו בהקשר אחר. ראה שם גם בהערה 10.

מתי ניצלה ירושלים מפני מצור שנחריב? – ובכן, על-פי מסורת חז"ל, ויש לזה רמזים בספר ישעיהו, הדבר אירע בליל פסח.⁵ ועל-פי מסורת זו יסד הפייטן שורה אחת בפיוט "וּבְכֵן וַיְהִי בַחֲצֵי הַלַּיְלָה / אֶז רַב נְסִים הַפְּלֵאתָ אֹוִי, הוֹבְשַׁתָּ פְגָרָיו בַּלַּיְלָה".⁶

כָּלֵלוּ שֶׁל דְּבַר: שׁוֹב אֲנִי רוֹאִים שֶׁהַמַּאֲבָק הַתְּמַקֵּד אֵז סָבִיב יְרוּשָׁלַיִם – וְכֵן יִהְיֶה בְּאַחֲרֵית־הַיָּמִים.

איך יהיה ומה יהיה? איזה מקום יתפוס בפעניין הזה הר הבית? כיפת הסלע הניצבת שם? מסגד אל-אקצה? הקבר הקדוש כביכול של הנוצרים? איך יתבררו הדברים ואיך תהיה ההתמודדות? – כל אלה, כדברי הרמב"ם: "לא ידע אדם איך יהיו, עד שיהיו". אבל דבר אחד אנחנו יודעים: המוקד – ירושלים!

5 כך מצינו במדרש שמות רבה פרשה י"ח (ה): "היו ישראל וחזקיהו יושבין ואומרין את ההלל, שהיה ליל [ראשון] של פסח, והיו מתייראים לומר [את ההלל, כי] עכשיו ירושלים מתכפשת בידו. כיוון שהשכימו בבוקר לעמוד ולקרות קריאת-שמע ולהתפלל – מצאו אויביהם פגרים מתים".

ולגבי הרמיזה בספר ישעיהו עצמו – מכוון חנון, אל נכון, אל הפסוק בפרק ל' (כ"ט): "הַשִּׁיר יִהְיֶה לָכֶם כְּלִיל הַתְּקֵדֶשׁ חָג, וְשִׁמְחַת לְבָב כְּהוֹלֵךְ בַּחֲלִיל, לְבֹא בְּחַר ה' אֶל צוֹר יִשְׂרָאֵל". החג שהתקדש הוא חג הפסח, ועל כך אמרו בתלמוד הירושלמי במסכת פסחים (פרק ט' הלכה ג'): "הַשִּׁיר [עם מפלת שנחריב] יִהְיֶה לָכֶם כְּלִיל הַתְּקֵדֶשׁ חָג – בֵּא לֵיִל פֶּסַח לְלַמֵּד עַל מַפְלַתוֹ שֶׁל סַנְחַרִּיב וְנִמְצָא לְמַד מִמֶּנּוּ: מֵה זֶה טַעוֹן הַלֵּל, אִף זֶה טַעוֹן הַלֵּל".

6 מחברו של הפיוט הוא ינאי (ינאי), מראשוני הפייטנים בארץ ישראל במאה החמישית או השישית.

"מְחַרְף" הוא שנחריב, על-ידי שָׂרוּ רַב-שָׁקָה, וכנגדו יוצא ישעיהו (במלכים-ב' י"ט כ"ב-כ"ג): "אֵת מִי חֲרַפְתָּ וְגִדַּפְתָּ? וְעַל מִי הֲרִימוֹת קוֹל? וְתִשָּׂא מְרוֹם עֵינֶיךָ עַל קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל. בְּיַד מַלְאָכֶיךָ חֲרַפְתָּ אֶ-דְּנִי" וגו'. "לְנוֹפֵף" משמעו להתגרות במגמת הריסה, פכתוב בישעיהו (י' ל"ב) על צבא אשור: "נִנְפֵף יָדוֹ הַר בַּת צִיּוֹן, גִּבְעַת יְרוּשָׁלַיִם". "אֹוִי" הוא בית המקדש, פכתוב בתהלים (קל"ב י"ג-י"ד): "כִּי בָחַר ה' בְּצִיּוֹן, אָוֶה לְמוֹשֵׁב לוֹ. זֹאת מְנוּחָתִי עַדִּי עַד, פֶּה אֲשַׁב כִּי אֹוִתֶיהָ".

את הדבר הזה חשוב לדעת, כי פירושו של דבר הוא שבימינו אנו – באתחלתא דגאולה – עלינו להתעצם בדבקותנו בירושלים. כי מעבר לעצם רצוננו להיאחז בה, הרי למאבק עליה ישנן ללא ספק השלכות לגאולתם של ישראל. גם השאלות הכבדות שעוטפות את ירושלים – ובכללן השאלות של טהרתה וטומאתה של עיר הקודש – הכול שייך לענייננו, כסיבוכים גדולים במהלך הגאולה.

עד כאן הנקודה השניה במכלול הנקודות המרכזיות, אשר מהוות בשבילנו נ"צ [=נקודת ציון] במהלך גאולתנו.

הנקודה השלישית שעמדנו עליה היא שלפני השלום העולמי – במהלך המוביל אליו – תהיה מלחמה טוטלית, קשה ואיומה, כנבואת יואל המהפך את חזון ישעיהו ואומר על הגויים: **"כִּתּוּ אֶתִּיכֶם לְחֻרְבוֹת וּמִזְמֹרֹתֵיכֶם לְרִמְחִים"**. על-כן, כשאומרים חז"ל במסכת מגילה (דף י"ז עמ' ב'): **"בְּשִׁישִׁית קולות, בְּשִׁבְעִית מלחמות, במוצאי שביעית בן דוד בא"**, ומוסיפים כי **"מלחמה נמי אתחלתא דגאולה היא"**, הרי יש להם על מה לסמוך בלשונו של מקרא, שהמלחמות תהיינה שלב מקדים לגאולתן של ישראל.

ומי שרוצה לעיין ולהעמיק בדברים, ילמד את פרקי 'המלחמה' שבספר 'אורות' של הרב קוק זצ"ל, שם הוא פותח במילים הנשמעות פרדוקסליות לכאורה, אבל רק לכאורה: **"כשיש מלחמה גדולה בעולם מתעורר כוח משיח. עת הזמיר הגיע, זמיר עריצים, הרשעים נכחדים מן העולם והעולם מתבסס, וקול התור נשמע בארצנו"**.⁷ זוהי אפוא

7 הרב קוק כתב קטעים אלה בהשראת מלחמת העולם הראשונה! במשפט שמצטט חנן, מקשר הרב בין הפסוק בשיר השירים ב' י"ב – **"הנצנים נראו בארץ, עת הזמיר הגיע, וקול התור נשמע בארצנו"** – לבין נבואת ישעיהו (כ"ה ה' ואילך), בה מדובר על **"זמיר עריצים"** במובן של גדיעת האויבים וסילוקם, כאשר נבואת ישעיהו מפרשת את שיר השירים. הנבואה הזאת מתייחסת למלחמה הגדולה, והנה ציטוט נרחב יותר: **"כחֲרָב בְּצִיּוֹן שְׂאוֹן זָרִים תִּכְנִיעַ, חֲרָב בְּצַל עֵב, זְמִיר עָרִיצִים יַעֲנֶה. וְעָשָׂה ה' צְבָאוֹת לְכָל הָעַמִּים בְּהָר הַזֶּה מִשְׁתֵּה שְׂמָנִים, מִשְׁתֵּה שְׂמָרִים, שְׂמָנִים מִמְחִים, שְׂמָרִים מְזַקְקִים. וּבִלְע בְּהָר הַזֶּה פְּנֵי הַלּוֹט הַלּוֹט עַל כָּל הָעַמִּים,**

הנקודה השלישית – המאבק והמלחמה על החיים ועל המוות, מלחמה עולמית, אשר קודמת כָּאמור להוויית הגאולה של השלום העולמי.

יָד אִישׁ בְּאֵחָיו

ועכשיו ניגש לנקודה נוספת, שעליה עוד לא דיברנו: הנה סופו של פסוק ב': "וְגַם עַל יְהוּדָה יִהְיֶה בְּמִצּוֹר עַל יְרוּשָׁלַיִם". במבט ראשון היינו מפרשים שגם יהודה תהיה במצור, לאמור: לא רק ירושלים תהיה במצור, אלא גם שילה ובית-אל וגוש עציון וחברון, כל ארץ יהודה תהיה במצור. אך במבט שני, חברים יקרים, עלינו לקרוא את המשך הדברים ואז תעלה פרשנות אחרת לגמרי. זהו פסוק ה': "וְאָמְרוּ אֲלֵפֵי יְהוּדָה בְּלִבָּם: אִמְצָה לִי יֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַיִם בְּה' צָבָאוֹת אֱלֹהֵיהֶם". מכאן אנו למדים שישנו כאן איזשהו מתח בין יהודה לירושלים – וניתן לפרש שגם אנשי יהודה יהיו שותפים במצור על ירושלים. היינו אומרים בפשטות – הם בוגדים! ממש משתפי פעולה עם האויב... האם השותפות הזאת באה מרצון או מאונס? אם נרצה ללמד זכות – נאמר שתהיה זו שותפות מאונס. דרך אגב, הכרנו תופעה כזאת במלחמת הרומאים כנגדנו לקראת חורבן הבית השני, ואף לאחר מכן. בבניית מתקני המצור על ירושלים, השתמשו הרומאים ביהודים שנקחו בשבי, והם פעלו אפוא נגד אחיהם – אך ודאי עשו זאת כאנוסים, ודמעתם על לחיים. כך היה גם במצדה, לפי תיאורו של יוסף בן-מתתיהו. אלעזר בן יאיר וחבריו – אחרוני הלוחמים לחרות ישראל – התבצרו בראש ההר, ומסתבר שגם שם בוני הדייק והסוללה היו יהודים שנתפסו והוחזקו כשבויים, והיתה זו עבודת כפיה.

וְהַמְסָכָה הַנְּסוּכָה עַל כָּל הַגּוֹיִם. בְּלַע הַמּוֹת לְנִצָּחַ, וּמָחָה אֶ-דְּנֵי ה' דְּמָעָה מֵעַל כָּל פְּנִים, וְחָרַפְתָּ עִמּוֹ יָסִיר מֵעַל כָּל הָאָרֶץ, כִּי ה' דִּבֶּר".
מעין מקור לפרשנות זו של "זְמִיר עֲרִיצִים" מובא ב'זוהר' ויקרא (דף ד' עמ' ב'), ואלה דבריו בתרגום לעברית: "צַת הַזְמִיר הַגִּיעַ' – הַזְמִין לַעֲקוֹר אֶת שְׁלִטוֹנָם שֶׁל שְׂרֵי הָעַמִּים, שֶׁלֹּא יִשְׁלְטוּ עַל יִשְׂרָאֵל, בְּשַׁעַת שֶׁהוֹקֵם הַמְשַׁכֵּן".

והנה, ראו את 'תרגום יונתן' לפסוקנו: "וְאֵף דְּבֵית יְהוּדָה יִתְּנוּנָן עִמָּמָא בְּיַד אַנְיָסִין בְּצִירָא לִירוּשָׁלַם", כלומר: גם את בית יהודה יביאו העמים על-ידי אונס – ביד אַנְסִים – אל המצור על ירושלים. האויבים יהפכו את אנשי יהודה לשְמֻשֵׁיהֶם לצורך המצור על אחיהם בירושלים. נורא... רש"י – בעקבות התרגום – כותב כך במפורש: "וְגַם עַל יְהוּדָה יִטְּלוּ הַגּוֹיִים, אֲשֶׁר יִהְיוּ בְּמִצּוֹר עַל יְרוּשָׁלַם. [דהיינו] שִׁיְהִיו בֵּית-דָּוִד מִבְּפָנִים, וְגוֹיִים יִצְרוּ עֲלֵיהֶם, וַיִּבְאוּ גַם בְּנֵי יְהוּדָה עַל כּוֹרְחָם לִצְוֹר עַל יְרוּשָׁלַם. כֵּן תִּרְגַּם יוֹנָתָן". ראייתם?

שוב נזכיר לעצמנו – איננו יודעים איך יהיו הדברים בַּמְצִיאוֹת. אבל אנו יכולים לתת הדגמות והמחשבות... אתם צעירים, אולי אינכם יודעים, אך בשנים שלפני מלחמת השחרור היתה כאן קבוצה שלמה של אנשי 'ברית שלום', והם ממש עשו יד אחת עם אויבינו בַּמְלַחְמָה, ואמרו שאנחנו לא צריכים מדינה יהודית, ועדיף שלא תהיה...⁸

הרב קוק זצ"ל פָּרַסם גילוי דעת שנקרא 'על דבר הבגידה הלאומית' – בשנת תרע"ז (1917), ערב הצהרת בלפור – ובו הוא כותב דברים חריפים מאד כנגד יהודים נכבדים בבריטניה שעשו מאמצים גדולים כדי שהממלכה לא תצהיר על מחויבותה להקמת בית לאומי ליהודים בארץ ישראל ולא תפעל לכך.⁹ היו ביניהם יהודים מתבוללים, והיו

8 למעשה, התקיימה 'ברית שלום' משנת 1925 עד שנת 1933, ואז התפרקה. מספר החברים היה מצומצם מאד, אך בהיותם אינטלקטואלים בולטים, קיבלה התנועה משקל ציבורי, גם אם לא מכריע. כשאיפה, דגלה התנועה במדינה דו-לאומית, בה ייהנו היהודים והערבים משוויון אזרחי מלא, תוך פיתוח שתי התרבויות במקביל. בין מובילי התנועה היו הפילוסוף שמואל הוגו ברגמן (אחר-כך רֶקְטוֹר האוניברסיטה העברית), חוקר הקבלה והשבתאות גרשום שלום, המחנך עקיבא ארנסט סימון, והעיתונאי יהושע רדלר-פלדמן המכונה ר' בנימין. תמכו בַּתְּנוּעָה גם הפילוסוף מרטין בובר והנשיא הראשון של האוניברסיטה העברית, יהודה לייב מאגנס.

9 הרב קוק ישב באותן שנים בלונדון. גילוי הדעת כנגד המתנגדים להצהרה נכתב במקורו ביידיש, ונדפס – עם תרגום מאת הרב צבי-יהודה – בכרך ג' של 'אגרות ראי"ה', תתל"ב. (מופיע גם ב'חזון הגאולה', עמ' קע"א-קע"ד).

גם – לא עלינו – חרדים, שטענו שזו אפיקורסות, ושנחנו לא צריכים כלל התארגנות מדינית לאומית. את ההפרדה בין הצד הדתי לצד הלאומי מכנה הרב קוק "בגידה", ולא לה המנסים להפריד בין הדבקים קורא הרב "בוגדים". מאמר מזעזע לבבות!

ומבחינות מסוימות, אנחנו יכולים לבוא ולומר שגם המעשים האיומים והשפלים של עקירת יישובים מאדמתם שייכים לאותו עניין. יישובי גוש עציון נעקרו מאדמתם וחרבו בשנת תש"ח. 240 לוחמים, חלוצים, מתיישבים, נפלו על הגנת הגוש – 151 מתוכם נהרגו בקרב האחרון לבדו... בכפר עציון ניצלו רק ארבעה מקרב הדמים הנורא.¹⁰ גם אבי, יוסף, ניצל כי נשלח מן הגוש לירושלים בראשית ימי המערכה כדי לארגן את השיירות, וכבר לא יכול היה לחזור לקיבוץ... תשע עשרה שנים חיכינו, עד שזכינו לחזור לגוש ולקיים "יְשָׁבוּ בָנִים לְגִבּוֹלָם" – ואנו מאד מקווים ומתפללים שבגוש קטיף זה יאריך פחות זמן... אבל מלבד ההרג הנורא, ישנו הבדל תהומי בין גוש עציון לבין גוש קטיף... הגוש חרב על-ידי ערבים, על-ידי הלגיון הירדני, על-ידי פורעים ופושעים, ואילו כאן – אנחנו כמו ידינו עוללנו לעצמנו את הרעה הזאת, וזהו הכאב הנורא מכול! "עֵינֵי עוֹלָלָה לְנַפְשֵׁי מְכַל בְּנוֹת

ראוי לצטט משפט ממאמרו של הרב ארי יצחק שבט: 'תרומתו של הראי"ה קוק להצהרת בלפור וההגנה עליה', אשר נדפס בגיליון 'לאורו', גיליון 8, תשע"ח. תוך סקירת התנגדותם של יהודים רמי דרג באנגליה, כותב הרב שבט: "גם כאשר השאלה הועלתה לדיון בפרלמנט, לאחר שהועלו ההתנגדויות של היהודים המתבוללים, קם לפתע הציר מר קיילי ושאל בזעם: 'מי, לדעת חברי המכובד, מוסמך יותר לפסוק בשאלה זו – לורד סווייטלינג וסר מונטגיו [מראשי היהודים המתנגדים להצהרה], או הרב קוק?'. דבריו של השואל זכו למחיאות כפיים מצד כל חלקי הבית".

10 באשר לקיבוץ כפר עציון כשלעצמו, נשלים את הדברים על-פי הספר 'גוש עציון במלחמתו' מאת דב קנוהל, ועל-פי סיכומיו של יוחנן בן יעקב: הקרב האחרון בגוש ארך יומיים, ג' ו-ד' באייר תש"ח. ביומיים אלה נפלו בכפר עציון 127 לוחמים ולוחמות. 79 מתוכם היו חברי וחברות כפר עציון, אשר בניהם-אחריהם חידשו את היישוב בסוף שנת תשכ"ז.

עִירִי" – כך הפסוק במגילת איכה (ג' נ"א) – וניתן לפרשו שבמו ידינו
עוללנו לעצמנו את החורבן...

זהו עניינו של הפסוק בנבואת זכריה: "וְגַם עַל יְהוּדָה יִהְיֶה בְּמָצוֹר
עַל יְרוּשָׁלַיִם". לא נימלט מן המציאות הזאת, שגם בתוך עמנו – בין
מאונס ובין מרצון, שגם הוא במידה מסוימת אונס – ישנם המצטרפים
לאויבינו במצור על ירושלים. ועוד נשוב אל הנקודה הזאת בהמשך, כי
היא חוזרת בנבואתו של זכריה.¹¹

אָבֵן בַּחֲזוֹן, פְּנֵת יְקָרָת

מכאן אנחנו ממשיכים אל פסוק ג', שכבר דיברנו בו, אך נוסיף בו דבר.
"וְהָיָה בַיּוֹם הַהוּא אֲשֵׁים אֶת יְרוּשָׁלַיִם אָבֵן מַעֲמָסָה לְכָל הָעַמִּים, כָּל
עַמֻּסָּיָה שְׂרוּט יִשְׂרָאֵל, וְנֶאֱסָפוּ עָלֶיהָ כָּל גּוֹיֵי הָאָרֶץ". אמרנו שירושלים
היא אבן כבדה מנשוא, ומי אשר ינסה להרים אותה – יימעך תחתיה.
לא יצליחו הגויים לעקור את ירושלים.

אבל חשוב שנדע שדימויה של ירושלים כאבן מופיע כבר בישעיהו
(כ"ח ט"ז): "לִכֵּן כֹּה אָמַר אֲדֹנָי ה': הֲנִי יֹסֵד בְּצִיּוֹן אָבֵן אָבֵן בַּחֲזוֹן,
פְּנֵת יְקָרָת, מוֹסֵד מוֹסֵד, הַמְּאָמִין לֹא יִחִישׁ". פסוק מופלא! ירושלים
כאבן-בוהן. אומר הגאון מווילנה – למה נקרא שמה 'אבן-בוהן'? – כי
היא נקודת מבחן עבורנו: האם אנחנו מוכנים באמת לגשת לבנות את
ירושלים, אפילו שאין בידינו אלא אבן אחת?.. אנחנו מתחילים לבנות
– והקב"ה יסייע ויוליכנו אל המשך העבודה. כל הרעיון של 'קמעא

11 אל-נכון, מתכוון כאן חנן לפסוק י"ד בפרק י"ד, לקראת סיום ספר זכריה.
שם אומר הנביא: "וְגַם יְהוּדָה תִּלְחַם בִּירוּשָׁלַיִם, וְאֶסְפָּף חֵיל כָּל הַגּוֹיִם
סָבִיב, זָהָב וְכֶסֶף וּבַגְדִים לָרַב מְאֹד".

ואולם, סדרת שיעוריו של חנן הסתיימה בלא שהגיע לדון בפסוק הזה.
על-פי התיעוד שבידינו לימד חנן את פרק י"ד רק עד פסוק ט', בבחינת
'תם ולא נשלם' (ועם זאת, בשיעור הבא הוא יתייחס בהרחבה אל פסוק
כ' בפרק י"ד).

קמעא' בבניין ירושלים, בבניין ארץ ישראל, בא כאן לידי ביטוי בדיוק הזה של אבן-הבוחן; אפילו אבן אחת!¹²
 נזכור שגם בנבואותיו הראשונות של זכריה – בפרקים ג' ו-ד' – מופיעה האבן בלב החיזיון,¹³ והיא חוזרת ונשנית גם בפרק ב' בספר

12 א. חנן מביא זאת בשם הגר"א, והדבר לקוח מן הספר 'קול התור' שנכתב בידי תלמידי תלמידי. הספר – העוסק באתחלתא דגאולה בהשראת עליית תלמידי הגר"א לירושלים – היה חביב מאד על חנן, ובראשית ימי עפרה (תשל"ה, 1975) הוא לימד את פרקי הספר בסדרת שיעורים של 'חברים מקשיבים'.

לא פעם, כאשר סיירנו בשומרון על-מנת לאתר מקומות ראויים להתיישבות, היה חנן נוהג – בשוכבות 'חננית' – להציב אבן בשטח ולקרוא עליה בקול גדול: "אָבֶן בַּחֲזָן, פְּנֵת יְקָרְתָּ! הִנֵּה הַתְּחִלָּנוּ בְּבִנְיִן הַיְיֹשֹׁב, אֲפִילוּ מֵאַבְּן אַחַת!".

ב. הנה אלה דברי 'קול התור' בפרק א' (ט"ו): "לדעת מראש כי אתחלתא דגאולה באה קמעא קמעא, מעט מעט, על-פי חז"ל (במסכת ברכות ב'ירושלמי, פרק א' הלכה א'): 'כך היא גאולתן של ישראל, קמעא קמעא באה, כאיילת השחר, 'כִּי אֲשַׁב בַּחֲשֶׁךְ ה' אֹר לִי' (מיכה ז' ח'), 'הוֹלֵךְ וְאוֹר עַד נְכוֹן הַיּוֹם' (משלי ד' י"ח).

לכן כל פעולה של האתחלתא יש להתחיל אפילו במעט, על-פי הכתוב (בירמיהו ג' י"ד): '[וְלִקְחֹתִי אֶתְכֶם] אֶחָד מֵעִיר וּשְׁנַיִם מִמִּשְׁפָּחָה [וְהִבֵּאתִי אֶתְכֶם צִיּוֹן]'. כלל גדול הוא על-פי רבנו, שכל הדברים שעתידיים לבוא בשלמות הגאולה מתחילים קמעא קמעא גם באתחלתא – וכן בניין ירושלים, להתחיל אפילו מאבן אחת, על-פי הכתוב (בישעיהו כ"ח טז): 'הֲנִי יֹסֵד בְּצִיּוֹן אֶבֶן, אֶבֶן בַּחֲזָן וְגו', כִּי הַאֲבֶן הַזֹּאת הִיא לְמַבְחָן – לְהוֹכִיחַ אֶת הַרְצוֹן לְבִנּוֹת יְרוּשָׁלַיִם וְלְהַרְחִיב מְקוֹם אוֹהֶלָה, וְה' יִסְיַע בִּידְיָנוּ וְכו'.

ועוד, הנה דברי 'קול התור' בפרק ו' (ב') תחת הכותרת 'בניין ירושלים': "והתחלת בניינה אפילו מאבן אחת ככתוב 'הֲנִי יֹסֵד בְּצִיּוֹן אֶבֶן, אֶבֶן בַּחֲזָן' וגו' כי רוצה ה' להעמידנו בכור המבחן, בבניין ציון אפילו מאבן אחת, וזו תהא 'פְּנֵת יְקָרְתָּ, מוֹסֵד מוֹסֵד' וכו'. עבודתנו – מצנת הרחבה: 'הֲרַחֲבִי מְקוֹם אֶהְלֶךְ' (ישעיהו נ"ד ב'), מצנת מרחביה, 'הֲרַחֲבִי ... אֶל תַּחְשֻׁכִּי', מכאן שאין לעמוד ולא לסגת חס-וחלילה מפני כל מכשול". נספח י' לחלק זה של הספר, בעמ' 377, יוקדש לספר 'קול התור'.

13 נזכיר את הפסוקים אשר חנן רומז אליהם: פרק ג' הינו נבואה על – וגם אל – יהושע (בן יוצדק) הפהן הגדול, והחזון מסתיים בפסוק ט', לאמור: ◀

דניאל: זהו פרק מדהים, בארמית, בו פותר דניאל את חלומו של נבוכדנצר אשר חלם על צלם עשוי קומות על קומות. דניאל מגולל בפתרונו את תולדות ההיסטוריה האנושית – כל קומה מסמלת נדבך בהיסטוריה ואת המלכות השלטת באותה תקופה – והנה ממרום מגיעה אבן אשר לא בידי אדם חוצבה, היא מכה את הפסל האלילי על רגלי החרס שלו, הפסל מתמוטט, ונופלות עמו כל ממלכות האליל.

מהי האבן הזאת, אשר לא חוצבה ביד אנוש? – זוהי "אבן ישראל". הלוא תדעו שיעקב אבינו אומר על עצמו, בברכתו ליוסף, "מידי אביר יעקב, משם רעה אבן ישראל" (בראשית מ"ט כ"ד). ואנו זוכרים כמובן גם את חלומו בבית-אל, בצאתו לחרן, ואת נדרו אשר נדר: "והאבן הזאת אשר שמתי מצבה יהיה בית אלהים" (בראשית כ"ח כ"ב).¹⁴

ובכן, האבן מופיעה בצורות שונות, אבל ישנו מכנה משותף. מבלי שנבין ונפענח לעומק את המושגים, הדימויים והסמלים האלהיים המופיעים בתנ"ך – ומבלי שנערוך השוואות בין הדברים – יהיה קשה להבינם. גם כאן, זכריה מתייחס להיבט אחד – אבן המעמסה אשר הגויים ייכשלו בה – ואילו דניאל מתאר כיצד האבן הזאת מנפצת את ממלכות האליל. מה יש בה, באבן? עוצמה, קושי, לכידות – זו אבן ישראל; וכך ירושלים – אבן!

"כי הנה האבן אשר נתתי לפני הושע, על אבן אחת שבעה עינים, הנני מפתח פתחה נאם ה' צבאות, ומשתי את עון הארץ והיא ביום אחר". פרק ד' הוא חזון מגורר הזהב ופיענוח רמזיה, והנמשל העיקרי הוא זרובבל המוליך את בניין המקדש. שתי אבנים אמורות שם, (ויש המפרשים שכל שלוש האבנים בשני הפרקים הינן אבן אחת): "מי אתה הר הגדול לפני זרובבל למישר, והוציא את האבן הראשה, תשאות חן חן לה. ויהי דבר ה' אלי לאמר: ידי זרובבל יסדו הבית הזה וידי תבצענה... ושמחו וראו את האבן החדיל [=משקולת אנך הבנאים] ביד זרובבל, שבעה אלה עיני ה' המה, משוטטים בכל הארץ" (פסוקים ז'-י).

14 בשבת פרשת ויצא, בשנת תשס"ב, כתב חנוך מאמר ב'מעט מן האור', המוכתר: 'האבן הזאת!'. כנספח א' לחלק זה של הספר נביא סעיף מתוך המאמר, אשר כותרתו היא: 'מאבן הבחן עד אבן הראשה'. ראה זאת להלן בעמ' 315.

סוס בְּתִימָהוֹן, רוֹכְבוֹ בְּשִׁיגְעוֹן

ומכאן – לדימוי נוסף ומרכזי במהלך המערכה הזו, בדרך לגאולה. אנו קוראים בפסוק ד': "בַּיּוֹם הַהוּא נָאֵם ה', אֶפֶה כָּל סוֹס בְּתִימָהוֹן, וְרוֹכְבוֹ בְּשִׁיגְעוֹן, וְעַל בֵּית יְהוּדָה אֶפְקַח אֶת עֵינַי, וְכָל סוֹס הָעַמִּים אֶפֶה בְּעָרוֹן".
מה עניינו של הסוס הזה?

בימינו, הסוסים כבר אינם מהווים את כלי המלחמה האפקטיבי ביותר. זה היה נכון בימי קדם, אז קבעו גדודי הפרשים את גורל המערכה כולה, וכל סוס נחשב כמו טנק מודרני. אלכסנדר מוקדון, למשל, אפילו עשה מצבה גדולה לסוסו וקרא לו בשם,¹⁵ גם אבירי ימי הביניים לחמו על סוסים, וכך גם הקוזקים. היום הסוס לא נחשב כל-כך – הוא שָׁרְד רק על לוח השחמט – למרות שפָּרְשֵׁי המשטרה עשו לנו לא מעט צרות בהפגנות למען ארץ ישראל, וראו גם את סיפור 'עמונה'...¹⁶

אבל אם ננסה לעמוד על דימוי הסוס ועל תפקידו בימי קדם, הריהו מבטא איזושהי חיות, עוצמה, פראות, תאוה בלתי מרוסנת, עד כדי טירוף!

15 סוסו של אלכסנדר – בוקפאלוס – מפורסם ביותר. אלכסנדר אילף אותו ורכב עליו מילדותו, עד שנהרג הסוס בקרב. לא רק קבורה מכובדת היתה לו, אלא שאלכסנדר גם ייסד עיר שנשאה את שמו – אלכסנדריה בוקפאלוס, או בוקפאליה. היא מזוהה בדרך-כלל בתל עתיק הסמוך לעיר יהלום בפקיסטן של ימינו, כ-120 ק"מ דרומה לאיסלמָבַד, בָּאזוֹר בו ניטש אותו קרב.

16 היישוב 'עמונה' היה מעין יישוב-בת של עפרה בארץ בנימין, והוא הוקם ב"התקדמות זוחלת" ללא החלטת ממשלה. בתחילת שנת 2006 – כתשעה חודשים לפני מועדו של השיעור הזה – בוצעה בעמונה הריסה של תשעה בתי קבע, ופינוי ההמונים שניסו למנוע זאת נעשה בברוטליות יוצאת דופן. פרשי המשטרה הדהירו את סוסיהם אל תוך הקהל, דרסו במתכוון כמה וכמה אנשים, ורבים הוכו באכזריות באלות השוטרים. כעבור אחת-עשרה שנים (2017) נהרס היישוב כולו. לאחר תלאות, נבנה עבור מפוני עמונה היישוב עמיחי בגוש יישובי שילה.

גם בשירת הים שמור לו, לסוס, מקום מרכזי. "אֶז יִשִּׁיר מְשֹׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַשִּׁירָה הַזֹּאת לְה', וַיֹּאמְרוּ לְאָמֵר: אֲשִׁירָהּ לְה' כִּי גָאָה גָאָה, סוֹס וְרֹכְבוֹ רָמָה בְּיָם". כך מתחילה שירת הים (שמות ט"ו א'). העובדה שהסוס מוזכר כבר בראש השירה אומרת דרשני: מה חשיבותו הגדולה? הרי העיקר הם האויבים, לא סוסיהם. ולא עוד, אלא שהכתוב מקדים את הסוס לרוכבו; לכאורה היה צריך לומר: 'רוכב וסוסו רמה בים', כי קודם העיקר לטפל לו – ובכן מהו ענייננו בסוס אשר הוטל אל הים? ובכן, אלה דברי המדרש (שמות רבה, בשלח, פרשה כ"ג סימן י"ד, בשילוב מדרש שיר השירים רבה פרשה א'):

"כִּי גָאָה גָאָה – הַדָּא הוּא דְכָתִיב: 'לְסִטְיָ בְּרֹכְבֵי פְרָעָה דְמִיתִיף רַעֲיָתִי' (שיר השירים א' ט) ... מִיד הַסִּטְיָן הַקַּב"ה – דַּחַף אֶת הַסּוֹסִים בְּכוּחַ, כְּעֵין מִשְׁב רֹוח – "וְהִבִּיאַן מִבֵּין גַּלְגְּלֵי הַמְּרַכְבָּה, וְהִסִּטְיָן עַל הַיָּם. מִהוּ דְמִיתִיף רַעֲיָתִי? שְׁנַדְמוּ גַלְי הַיָּם לְסוֹסוֹת נִקְבוֹת, וּמִצְרִיִּים הַרְשָׁעִים לְסוֹסִים זְכָרִים מְזוּהָמִים" – כְּלוֹמֵר, מְלֹאֵי יִצְרִים – "וְהָיוּ רִצִּים אַחֲרֵיהֶם עַד שֶׁנִּשְׁתַּקְעוּ בְּיָם, שְׁנֹאמֵר: 'סוֹס וְרֹכְבוֹ רָמָה בְּיָם', וְהָיָה הַמִּצְרִי אוֹמֵר לְסוֹסוֹ: אֲתָמוּל הַיִּתִּי מוֹשַׁכְף לְהַשְׁקוֹתְךָ מִיָּם וְלֹא הָיִיתָ בֹּא אַחֲרַי" – סוֹס סָרְבַן שְׁכֻמוֹתֶךָ, בְּקוֹשֵׁי הַצִּלְחָתִי לְגִרּוֹר אוֹתְךָ – "עַכְשָׁיו אֲתָה בֹּא לְשַׁקְעֵנִי בַיָּם?" – עַכְשָׁיו גּוֹרֵר אֲתָה אוֹתִי? – "וְהָיָה הַסּוֹס אוֹמֵר לוֹ: 'רָמָה בְּיָם', רֵאָה מָה בַיָּם! רִוְמוֹ שֶׁל עוֹלָם אֲנִי רוֹאֶה בְּיָם". וּבֵאֵמַת מָה רָאָה הַסּוֹס? סוֹסוֹת! מִשְׁמַע, הַסּוֹס הַמְּזוּהָם אֲשֶׁר רָץ אַחֲרֵי הַסּוֹסוֹת הַנִּקְבוֹת – מִשְׁתוֹלֵל וּמוֹשֵׁךְ אֶת הַרוֹכֵב בְּעַקְבוֹתָיו.

כְּמוֹכֵן, רְבוּתִי, אֵלֶּה דִּימוּיִים. חַז"ל מְדַבְּרִים אֵלֵינוּ בְּשֵׁפֶת-קוֹדִים, בְּשֵׁפֶת נִסְתָּרוֹת. אֵינְךָ אֲנִי צְרִיכִים לְדַמִּיין לְעִצְמָנוּ שְׁאֵכֵן הָיוּ סוֹסוֹת בַּיָּם, אוּ שְׁגַלִּי הַיָּם נִדְמוּ כְּסוֹסוֹת; הַכּוֹל אֵילוֹסְטְרַצְיָה כְּדִי לֹאמֵר: כֹּאשֶׁר קוֹרְאִים אֲנִי "סוֹס וְרֹכְבוֹ רָמָה בְּיָם" – הַכּוֹוֹנָה הַיָּה שֶׁהַסּוֹס גָּרַר בְּעַקְבוֹתָיו אֶת הַרוֹכֵב. אוּ בֵּיתֵר הַעֲמָקָה: בַּחֲנִינָה ה'סוֹס' שֶׁהִיָּתָה בְּתוֹךְ הַרוֹכֵב גָּרְרָה מִטָּה אֶת הַשֶּׁכֶל שְׁלוֹ. בְּמִלִּים אַחֲרוֹת: הַמִּצְרִים בְּעִצְמָם נִשְׁטְפוּ בְּתוֹדַעְתָם עַל-יְדֵי הַיִּצָּר לְתַפּוֹס אֶת יִשְׂרָאֵל וּלְחַסֵּל אוֹתָם. לְכֵן הֵם נִמְשְׁלוּ לְסוֹס מִיוֹחַם אֲשֶׁר רָץ אַחֲרֵי הַנִּקְבָּה – לֹא נִיתֵן לְעִצּוֹר אוֹתוֹ וְאֵינְךָ לוֹ שׁוֹם רֶסֶן – וְכָל כּוֹלוֹ הַשְׁתוֹלָלוֹת פְּרֵאִית, עִיוּוֹרָת. זֹאת הַמִּשְׁמַעוֹת שֶׁל "סוֹס וְרֹכְבוֹ רָמָה בְּיָם"; חַז"ל מְלַמְּדִים אוֹתָנוּ בְּאִמְצָעוֹת מִשְׁל, דֶּרֶךְ

התמונה המוזרה הזאת, היאך סוּחב הסוס את רוכבו אל התהום, דווקא משום שַׁיָּרֵד הרוכב עד לדיוטה תחתונה של הסוס.

לא זו אף זו, ראו עד היכן נאטמה חשיבתם ההגיונית של המצרים, אשר לקו בשיגעון ועיוורון, עד כדי תימהון: הרי הם רואים שהים נבקע לישראל – "וְהַיָּם לָהֶם חֲמָה מִיַּמִּינָם וּמִשְׂמָאלָם" (שמות י"ד כ"ט), "כִּי ה' נִלְחַם לָהֶם בְּמִצְרַיִם" (שם כ"ה) – ובכן איך הם העזו לקפוץ ולרוץ אחרי העם הזה? תארו לעצמכם אדם הרודף אחרי יריבו להורגו, היריב נמלט, קופץ מגג לגג, מגיע לגג אשר בינו לבין הגג השני יש 50 מטר, הקב"ה עושה לו כנפיים, והוא קופץ ומצליח! ובכן מה? – האם גם הרודף יקפוץ בעקבותיו? הוא לא רואה שנעשה לו נס? מה חשבו להם המצרים? והתשובה היא – הם לא חשבו בכלל! גם בקצב השירה – כשעט הסוס בדהירה – ניתן לשמוע את תאוות היצרים: "אָמַר אוֹיֵב: אֲרֹדֶף, אֲשִׁיג, אֲחַלֵּק שָׁלַל, תִּמְלְאֵמוּ נַפְשִׁי, אֲרִיק חֲרָבִי – תוֹרִישְׁמוּ יָדַי!" (ט"ו ט'). התאוה והיֵצָר שלטו בהם, עיוורו את עיניהם לחלוטין.

מכאן נחזור אל נבואת זכריה, ונאמר שזהו בדיוק מה שכתוב כאן. נקרא שנית את הפסוק: "בַּיּוֹם הַהוּא נֶאֱמַר ה', אִכָּה כָּל סוֹס בְּתִמְהוֹן, וְרוֹכְבוֹ בְּשִׁגְעוֹן, וְעַל בֵּית יְהוּדָה אֶפְקַח אֶת עֵינָי, וְכָל סוֹס הָעַמִּים אִכָּה בְּעִוְרוֹן". הנה לפנינו תימהון, שיגעון ועיוורון. סוס עיוור – כְּסוּי עֵינָיִים – איננו רואה דבר. השיגעון, התימהון, אלה הם כוחות יצריים שֶׁהסוס מדביק בהם את רוכבו הנישא על גבו. וכפי שאמרנו, הסוס הוא גם 'בחינת הסוס' שבתוך הרוכב; לכן אומר הפסוק בתהלים (ל"ב ט'): "אֵל תִּהְיוּ כְּסוּס, כְּפָרֵד אֵין הַבֵּין, בְּמִתְגַּ וְרִסָּן עֲדִיו לְכָלוֹם, בַּל קָרַב אֵלֶיךָ" – זו היצריות אשר נמצאת גם בנפש האדם פנימה, חלק מן היצר הרע, והיצר הזה מכה אותו בתימהון, בשיגעון.

ובכן, אומר לנו זכריה כי האויבים, אויבי ישראל, יהפכו להיות ממש משוגעים, מטורפים! כבר לא שולטת בהם תבונה. אתם רוצים כעין המחשה לכך? – הסתכלו על הג'יהאד האסלאמי בימינו, על המשוגעים האלה, ותראו איזה עוצמות של יצריות, בלי שיקול דעת. כשאומר הנביא שזה יהיה המצב במהלך המערכה באחרית-הימים, פירושו של דבר הוא שֶׁכָּבֵר לֹא תִשְׁלוּט בְּעַמִּים כָּל תְּבוּנָה! לא שיקול דעת יניע אותם, לא הבנה והיגיון, אלא רק עוצמה של יצריות מתפרצת.

אלה יהיו 'הַמַּיִם הַיְזִידוֹנִים' – הכוחות הבלתי נשלטים – אשר יפרצו באחרית-הימים, ואשר זכריה מבליט אותם באמצעות הסוסים.

פרש, אחוז בְּרִסוֹ!

הפסוק שקראנו כרגע מופיע בתוך פרק נפלא, מזמור ל"ב בספר תהלים, וכדאי שנעיין בו. כמו פרקים רבים אחרים בתהלים, עוסק המזמור במאבקו הפנימי של האדם מול יצריו.

"לְדוֹד מִשְׁכִּיל" – פותח הפרק – "אֲשֶׁרִי נְשׁוּי פֶשַׁע, כְּסוּי חֲטָאָה. אֲשֶׁרִי אָדָם לֹא יִחְשַׁב ה' לוֹ עֶזְרָה, וְאֵין בְּרוּחוֹ רִמְיָהּ. כִּי הִחְרַשְׁתִּי, בְּלוּ עֲצָמַי בְּשֹׁאֲגֹתַי כָּל הַיּוֹם". אני שואג, השאגה איננה נשמעת, 'כִּי הִחְרַשְׁתִּי', אבל עצמותי כבר בלו מעוצמת הצעקה הפנימית, מרוב ייסורי הנפש... ר' מנדלי מקוצק אומר שזו הצעקה הגדולה מכל הצעקות, צעקה שאיננה נשמעת, שהיא כולה כלואה בפנים. והמשורר ממשיך: "כִּי יוֹמָם וְלַיְלָה תִּכְבַּד עָלַי יְדָךְ, נִהַפֵּךְ לְשֵׁדִי בְּחֶרְבְּנֵי קִיץ סָלָה. חֲטָאתִי אוֹדִיעֶךָ וְעוֹנֵי לֹא כִסִּיתִי, אֲמַרְתִּי: אוֹדָה עָלַי פֶּשַׁעִי לֵה', וְאַתָּה נִשְׂאֵת עֶזְרָה חֲטָאתִי סָלָה". ישנה כאן סתירה לכאורה בין פסוק זה לבין ראש הפרק, כי שם קראנו: "אֲשֶׁרִי נְשׁוּי פֶשַׁע, כְּסוּי חֲטָאָה"; וכאן מודיע האדם את חטאתו ואיננו מכסה את עוֹנוֹ – אך הפשט הוא שאומר המשורר אל הקב"ה, כביכול: אין אני מגלה את חטאי לבני אדם, אבל כלפידך, ריבוננו-של-עולם, "אוֹדָה עָלַי פֶּשַׁעִי", וְאַתָּה נִשְׂאֵת עֶזְרָה חֲטָאתִי".

"עַל זֹאת יִתְפַּלֵּל כָּל חֹסֵיד אֱלֹהֶיךָ לְעֵת מְצָא, רַק לְשֹׁטֵף מִיָּם רַבִּים אֱלֹהֵי לֹא יִגִּיעוּ. אֵתָה סִתֵּר לִי מְצָר תִּצְרְנֵנִי, רְנֵנִי פְּלִט תְּסוּכְבְּנֵי סָלָה". הגמרא במסכת ברכות (דף ח' עמ' א') דורשת כמה וכמה דרשות-פיענוח על 'עֵת מְצָא' – אך הפשט הוא שְׁכַשְׁעָה בה נמצא האדם במצוקה – הוא ימצא אותך, ריבוננו-של-עולם, ואתה יכול להיענות לעֲנוֹתוֹ,¹⁷ לרפוא

17 אל נכון, רומז כאן חנן אל הצירוף "עֲנוֹת עָנִי" – צעקת הדל – אשר בתהלים כ"ב כ"ה. הנה הפסוק כולו: "כִּי לֹא בָזָה וְלֹא שָׁקַץ עֲנוֹת עָנִי, וְלֹא הִסְתִּיר פָּנָיו מִמֶּנּוּ, וּבִשְׁוֹעוֹ אֱלֹהֵי שָׁמַע".

לכאבו, להצילו ולפלטו, בטרם יגיע אליו 'שֶׁטֶף מִיַּם רַבִּים', ובטרם יילכד ברשת הַיֶּצֶר, הצר הצורר.

ועכשיו באה ההדרכה איך תתמודד, אתה הנלכד, מול אותה הַמְּיָה של יצרים משתוללים: "אֲשַׁפִּילְךָ וְאוֹרְךָ בְּדֶרֶךְ זֶה תִּלְךָ, אֵינְעָה עֲלֶיךָ עֵינַי. אֵל תִּהְיוּ פְּסוּס, כְּפָרֶד אֵין הַבֵּין, בְּמִתְגַּ וְרִסָן עֲדִיו לְבָלוֹם, בַּל קָרַב אֲלֶיךָ. רַבִּים מְכֹאֹבִים לְרָשָׁע, וְהַבּוֹטֵחַ בָּהּ חֶסֶד יְסוּכְכֶנּוּ. שְׁמַחוּ בָהּ וְגִילוּ צְדִיקִים, וְהִרְנִינוּ כָּל יִשְׂרָאֵל לֵב". עד כאן הפרק הנפלא הזה.

ובכן, מהי העצה? "אֵל תִּהְיוּ פְּסוּס, כְּפָרֶד אֵין הַבֵּין" – אל תתנו ליצר לשלוט בכם כמו סוס ופֶרֶד, אשר שוטפים במרוצתם בלי שום רסן ומעצור. אלא: "בְּמִתְגַּ וְרִסָן עֲדִיו לְבָלוֹם, בַּל קָרַב אֲלֶיךָ" – עליך לעצור את הסוסים מבעוד מועד, לפני שהם מגיעים לשלב של השתוללות. אתה חייב להבין, לשלוט ביצריך כל עוד הם ניתנים לשליטה, לפני שיגיע השלב שבו אתה כבר נתון בידם, 'שְׁפוּט שְׁלָהֵם' כפי שאומרים, שאז – כביכול – שימו לב לדימוי: "תִּהְיוּ פְּסוּס" – אתה עצמך כבר 'סוס'...

בשולי הדברים ישנה כאן גם אזהרה לאלה אשר מטבעם מחפשים ניסיונות, או נאמר אחרת – אוהבים אתגרים. צריך לדעת שלפעמים האתגר הוא לא לרדוף אחרי האתגר, לא לחפש הרפתקאות, אלא להיות מאופק ומרוסן – "בְּמִתְגַּ וְרִסָן עֲדִיו לְבָלוֹם!".

דָּוִד עצמו שאף להתנסות על-ידי הקב"ה – ובאמת אין ספק שהניסיון מחשל את האדם ומגביה את קומתו הרוחנית – אבל חז"ל מבקרים אותו על כך במדרש תהלים (למזמור י"ח): "אמר דָּוִד לפני הקב"ה: מפני מה אומרים [בתפילת העמידה] 'מגן אברהם', ולא 'מגן דָּוִד'? אמר לו: בחנתיו בעשרה ניסיונות. אמר לפני: 'בְּחַנְנִי ה' וְנִסְנִי, צָרְפָה כְּלִיֹּתִי וְלִבִּי' (כ"ו ב'). כיוון שניסה אותו בבת-שבע ולא עמד בו, מיד התפלל דָּוִד שיאמרו 'מגן דָּוִד' [לא בתפילת העמידה אלא] בברכת ההפטרה: 'כי בשם קודשך נשבעת לו שלא יכבה נרו לעולם ועד, ברוך אתה ה' מגן דָּוִד'. מכאן אמרו חז"ל שלא יביא אדם עצמו לידי ניסיון – ואנו אומרים זאת בתפילה: "אל תביאנו לא לידי ניסיון ולא לידי ביזיון" – ניסיון המביא לביזיון.

אם יחפוץ ה' לנסות אדם, אדרבה, צריך להתמודד! מקובלים אנו שהקב"ה מקיש כביכול על קנקנים שהוא יודע שלא יישברו – ידועים גם דברי הרמב"ן שהניסיון הוא "למען המנוסה"¹⁸ – אבל בכל זאת, ראוי שתהיה זו החלטתו של הקב"ה לבדו, כביכול, ואין האדם צריך לבקש או ליזום זאת.

18 הנה אלה דברי הרמב"ן בפתחה של פרשת העקדה (בראשית כ"ב א'): "יָדַע כִּי ה' צָדִיק יִבְחֶן (תהלים י"א ה'); כשהוא יודע בצדיק שיעשה רצונו וְחָפֵץ לְהַצְדִּיקוֹ יִצְוֶה אוֹתוֹ בְּנִסְיוֹן, וְלֹא יִבְחֶן אֶת הַרְשָׁעִים אֲשֶׁר לֹא יִשְׁמְעוּ. וְהֵנָּה כָּל הַנִּסְיוֹנוֹת שֶׁבְּתוֹרָה – לְטוֹבַת הַמְּנוֹסָה."